

Rukopisná pozůstalost univ. prof. dra Fr. Čády.

Když se dne 14. prosince 1918 rozlétla po Praze zpráva, že v noci náhle srdeční mrtvicí zemřel universitní profesor František Čáda, nikdo nechtěl uvěřiti této zprávě. Tak neočekávaně zastihla Čádu smrt. Odpoledne ještě přednášel ve vyšších ženských kursech na vyšší dívčí škole pražské a přednášku ukončil obvyklou větou, že bude ve výkladech v příští přednášce pokračováno. Večer řídil na radnici Staroměstské ustavující schůzi Uměleckého odboru Svazu osvětového, jehož byl místopředsedou. Sedě vedle něho nepozoroval jsem na něm kromě asi dvou hlubších vzdechů (»jako když lapá dech«) nic kromobyčejného, co by i dodatečně mohlo ukazovati na blížící se katastrofu. Když jsme se v 8 hodin před radnicí rozcházeli, liboval si, že vážné jednání při schůzi slibuje pro budoucnost plodnou a úspěšnou činnost. Doma povečeřel, napsal tři dopisy a ulehl. Při večeri mluvil ještě o smrti své tchyně, která zemřela po zdařené operaci srdeční slabostí: »Přestalo jí srdce tlouci a byl konec.« Slova tato byla jakoby věštbou i jeho odchodu. Po půlnoci se vzbudil, naříkaje na potíže vstal a když opět ulehl, přestalo také za chvíli tlouci šlechtné srdce, jež vědomě nikdy nikomu neublížilo.

Ani on ani jeho okolí netušilo, že konec jeho bude takto náhlý. Proto rukopisná jeho pozůstalost po třech měsících ještě téměř nedotčená poskytovala obrazu do duševní dílny Čádovy, ukazujíc jasně, jaký byl postup i ráz veškeré jeho práce vědecké a literární.

Většinu svých prací Čáda napsal ve stoje, podle sdělení jeho syna z důvodů zdravotních, když před léty trpěl srdečními obtížemi a práce ve stoje mu tolik neškodila jako práce u psacího stolu. Psával u malého psacího stojanu, vyplněného až dolů zásuvkami, které jsou doslovně plny knihopisnými výpisky, poznámkami i vlastními náčrtky. Všechn tento bohatý příruční pracovní materiál Čádův byl roztříděn a uložen podle oborů v obálkách kromě asi dvou větších hromad výpisků z doby nejposlednější, které nebyly dosud roztříděny. V obálkách vloženy jsou kromě výpisků i rozmanité tiskopisy, drobnější knížky a výstřižky z novin i prospekty cizojazyčných knih a publikací s příslušným oborem nějak souvisících. Formát těchto výpisků není jednotný. U starších převládá formát osmerkový, novější jsou psány téměř všechny na čtvrtkách.

Již zběžný pohled na nadpisy obálek poučuje, kdy i jak usilovně

¹⁾ Když mne na jaře 1919 koupě veliké a vzácné knihovny Čádovy zavedla jako místopředsedu Společnosti Pedagogického Musea Komenského do rodiny zesnulého, dostalo se mi také úkolu prohlédnutí jeho rukopisnou pozůstalost. Podáváje tuto o ní učitelské veřejnosti stručnou zprávu, děkuji upřímně a srdečně synovi zesnulého p. JUDr. Fr. Čádovi za všechny údaje, které mi s ochotou opravdu nevšední sdělil a sestavil.

se Čáda těmi kterými obory zaměstnával. Na listech z doby poslední dosud neutříděných je nejvíce výpisků a poznámek o psychologii povolání, zejména mnoho látky k otázce dětí zvláště nadaných. Výpisky tyto neměly dosud své obálky Čádou nadepsané, ale z jejich počtu i obšírnosti jest patrné, že těmito otázkami se Čáda obíral v poslední době svého života velmi podrobně.

Při prohlížení rukopisné pozůstalosti Čádovy byla přirozeně první otázka, je-li někde nějaký rukopis buď větší práce pro tisk připravované neb alespoň článku dosud netištěného. Úplné rukopisy nalezeny jednak v zásuvkách psacího stolu, u něhož — jak připomenuto — Čáda v poslední době vůbec nepsal, jednak v knihovně, kde svázané v černých lepenkových deskách stály vedle knih v dolních přihradách. Také formát rukopisů svědčí o době vzniku. Starší jsou psány na osmerkových listech rozličné velikosti, pozdější vesměs na čtvrtkách kancelářského formátu. Obsahují látku universitních přednášek Čádových o logice, noetice, étice, o soustavné psychologii, v II. díle obecnou esthesiologii neboli obecnou teorii o počítku, speciální část esthesiologie neboli psychologie čítí a vnímání, psychologii citu i vůle, dějiny psychologie v nové době v XVII. a XVIII. století od Descarta po Kanta a dějiny psychologie nejnovější. V knihovně pak nalezeny hlavně podrobné dějiny filosofie a to jak práce povšechné k dějinám filosofie vůbec, tak i monograficky zpracované přednášky o jednotlivých filosofech.

Zpracování přednášek není všude stejné, majíce nestejnou podobu vnější i vnitřní. Logika a psychologie jsou psány na listech osmerkových jen jako heslovitý text čtení universitních a tak, jak jsou, nebylo by jich možno vydati tiskem. Dějiny filosofie jeví zřejmě dvojitě zpracování. V starším jest zpracována velmi podrobně i formálně uceleně filosofie řecká a končí dobou po Aristotelovi, v dějinách filosofie novodobé, na nichž Čáda pracoval ještě před skoncem r. 1918, vystupuje patrněji také zpracování druhé pro vyšší ženské kursy při vyšší dívčí škole pražské (od škol. r. 1915/16) s názvem Velikáni filosofie a myšlenkové proudy v dějinách filosofie. V těchto kursech byla 13. prosince 1918 poslední přednáška Čádova vůbec.

Z přednášek Dědictví Komenského vydá již v nejbližší době Étiku doplněnou a upravenou podle přednášek universitních žákem Čádovým PhDr. Fr. Šerackým.

Když sneseny a prohlédnuty, všecky tyto rukopisy přednášek i všechen ostatní příruční materiál, čítající celkem asi 12.000 čtvrtěk a 10.000 osmerek, zdálo se, že tu nebude nalezeno nic, co by k známému již obrazu Čády filosofického spisovatele a universitního učitele podalo nový rys. Nápadná byla mi ovšem obálka s bibliografií abecedně seřazených lístků 984 knih a prací k otázce O spánku a snu. A skutečně, když jsem přišel po druhé, syn zvěčnělého položil na stůl dva objemné díly rukopisu, mající tento nadpis a obsahující v I. díle 771 a v díle II. 1892, celkem tedy 2663 čtvrtky. Bylo

zřejmo, že tu Čáda chystal do tisku objemnou rozpravu, v níž chtěl osvětliti zjev, budící zájem a pozornost filosofů od starého věku až po Freudovu školu psychoanalytickou a její odpůrce. Již z rozsahu Čádovy monografie je patrné a zevrubnější pohled do díla ukáže ještě očitěji, že se Čáda chtěl se záhadou spánku a snu i se všemi otázkami, jež se v životě i v literatuře připojují ke snům a zejména k jejich výkladům, vyrovnati vědecky hlubokým rozbořem zasahuje proto svým badáním i do všech hraničních oborů fyziologie i jiných věd lékařských. Rukopis nemá sice ve všech částech a zejména v myšlenkové spojitosti všech oddílů ještě té podoby, aby mohl býti otištěn; některé oddíly jsou jen bohatou snůškou látky, některé jsou však již propracovány.

Pro jakou publikaci Čáda dílo v rozměrech těchto chystal, není známo. Před lety Čáda slíbil knížku O spánku a snech pro sbírku populárně poučných spisů. Ale podle rozsahu rukopisu v pozůstalosti zachovaného se zdá spíše, že Čáda — snad jak mu látka shromažďovaná rostla pod rukama — pomýšlel později na veliké dílo vědecké, zvláště když mezitím vyšla také populární knížka o spánku a snu ve sbírce jiné (Za vzděláním).

Z ostatních prací hotových i nedokončených i ze sbírek materiálů budou životopisce Čádova zajímati především jeho nejstarší práce prozrazující, odkud Čáda ve svých filosofických pracích vycházel i jak se zájmy i okruhy jeho filosofického badání šířily a rozvíjely.

Nejstarším fragmentem v rukopisné pozůstalosti zachovaným jest počátek překladu »Jana Bedřicha Herbarta Praktická filosofie, pro sebe přeložil Frant. Čáda, fil. r. 1884.«

První úplnou prací Čádovou jest asi rozprava z letního semestru 1886 na 5 archových listech popsaných hustě na obou stranách: Kantův kategorický imperativ a Herbartův hodnotný soud. Roku 1887 Čáda odevzdal v Durdíkově filosofickém semináři práci O kritice (na 44 půlarchových stranách). — Jiná seminární práce z r. 1887—8 O metafysice Aristotelově zůstala nedokončena. Za to dochován rukopis státní práce Čádovy z r. 1890 (datována v Praze-Bubnech 10. dubna 1890): Herbart a St. Mill v záhadě poznatkoslovné. Pokus o nástin noetiky se stálým zřetelem k myslitelům oněm (půlarchových stran XII. předmluvy, 400 textu a LXXIII poznámek). Na posledním listě rukopisu jest připsáno rukou Tomkovou: Panu prof. Durdíkově k posouzení. 16. dub. 1890. W. W. Tomek. $\frac{ad\ 75}{18^{10}/_4\ 90}$ Čáda.

Tato státní práce byla východiskem k pozdějšímu zpracování vydanému v Rozpravách České Akademie s názvem Noetická záhada u Herbarta a Stuarta Mila. Bude vděčnou prací prozkoumati, jak Čáda svou universitní práci propracoval, bude poučným pohledem do duševní dílny vědeckého pracovníka, až se tím objeví, jak se jeho filosofické názory tříbily a zrály.

Z nedokončených prací bude překvapením pro veřejnost, že

Čáda začal překládati Kantova Prolegomena, ale dověděl se, že dílo překládá také dr. Zába, přerušil svou práci a připsal na str. 289 rukopisu tuto poznámku: »Došel jsem r. 1911 až k poznámce k Elementlehre I. Th. I. Abt. 2. Bch. 2. Hptst. 3 Abschnitt a zatím pro dra Zábu věc odložil. Str. vyd. Erdmannova 199.« K rukopisu jsou připojeny dva svázečky kritických poznámek svědčící, že Čáda měl v úmyslu vydati překlad s kritickým úvodem, rozbořem a poznámkami. Kdo zná Čádovy vybroušené překlady úryvků z cizích autorů filosofických, může jen litovat, že se nám překladu Kantova z péra Čádova nedostalo.

Podobných tragických náhod, že se Čáda vzdal svého původního plánu literárního, když zvěděl, že se podobné dílo chystá nebo již vyšlo jinde, bylo několik a ty hlavně zaviniily, že tolik rozpracovaného díla zůstává v jeho pozůstalosti jen jako snůška bohatého, ale mrtvého materiálu.

Z rukopisů prací již tištěných jest v pozůstalosti rukopis hesla T. G. Masaryk pro Ottův Slovník Naučný, rukopis stati Na č nemá býti zapomenuto pro jubilejní knihu o F. X. Šaldovi. Z přednášek zachována Slavnostní řeč při odhalení desky bratřím Durdíkům 8. června 1906 v Hořicích a dvě přednášky konané v Komitétu pro uměleckou výchovu 2. března 1916 (Některé problémy estéetické se zřetelem k obrazu Tizianovu Láska pozemská a nebeská) a 14. února 1918 (Zd. Nejedlý jako estétik).

Značně obsáhlé, jednotlivě arciř nestejně bohaté jsou sbírky výpisků z nejrozmanitějších a často velmi odlehlých oborů filosofických, psychologických a pedagogických. Třeba uvésti aspoň některé materiálie k filosofii a sociologii dějin, k filosofii a psychologii náboženství, k filosofii matematiky (o čase, prostoru, kauzalitě, substanci a akcidenci). Pozoruhodné jsou sbírky pro dějiny české filosofie, o Bolzanovi, Amerlingovi (jeho zápisník!), Zahradníkovi, Hostinském. Velmi hojné jsou materiálie psychologické o psychologii myšlení, mimiky, výpovědi, svědectví, písma, o psychologii nacionální, psychologii národů, plemen, davu, tříd, povolání, o psychologii abnormních i o zvěroduševědě.

Zachovány jsou i zkoušky, testy ze semináře filosofického (2. listopadu 1914) i z vyšších ženských kursů.

Pro pedagogický svět nejzajímavější jsou sbírky statistických pozorování a měření dětských (obsahující asi 1000 listů), lístkový slovníček dětské zásoby slovní, kromě dotčených již výpisků k psychologii povolání a vzestupu nadaných látkové sbírky o hodnotě psychologie dítěte, o pedometrickém šetření a jeho významu, o pedopatologických zjevech ve škole, o umělecké výchově a hlavně náčrty k výkladům o pedagogice ve škole pro sociální péči, v kurse pro pečovatelky a pečovatele pořádaném Českou Zemskou komisí pro péči o mládež r. 1918, v kurse pro domácí pěstounky maličkových a p.

Výmluvné svědectví o širokém okruhu zájmovém podává i

sbírka výpisků, úryvků z nejrozličnějších děl literárních, z hlubokých klasických knih filosofických stejně jako z nejmódnější beletrie soudobé (na př. z E. Glynové), které Čáda vypisoval a sbíral jako »A p t e d i c t a«, aby jimi doložil určité myšlenky v oborech vědeckých, v nichž pracoval. Ježto lze takové citáty také nalézt již zařazené ve všech téměř oddílech objemné rukopisné pozůstalosti Čádovy, nebylo by nesnadno je vybrati a podle dotčených oborů seřaditi v zajímavou knížku citátů, po které by jistě každý rád sáhl a která by při tom zůstala ne sice nejvýznamnějším, ale přece zajímavým a trvalým památkem Čádova myšlení a snažení.

I z tohoto stručného náčrtku o rukopisné pozůstalosti Čádově vysvítá tuším jasně, jak rozsáhlé bylo pole lidského vědění, které Čáda zabíral svým filosofickým badáním. K některým uvedeným oborům, na první pohled velmi vzdáleným od vlastní své vědecké činnosti Čáda docházel sám a úmyslně z touhy osvětliti si některou záhadu, jež vzbudila jeho zájem, pokud možno se všech stránek, zejména i s hledisek vědeckých oborů nejbližše přilehlých. Ale k většině těchto odlehlých látek Čáda byl přiveden svou činností ve spolcích, jež Čádu vzácně ochotného ke každé osvětové a národně potřebné práci přibíraly a zvaly často až na újmu jeho prací vlastních. Proto odchod Čádův nebyl jen těžkou ztrátou pro všechny obory činnosti vědecké, literární a veřejné, do nichž Čáda svou horlivou prací zasáhl, tíže ještě pocítily jeho odchod všechny spolky a korporace, v jejichž vývoj se Čáda dovedl zapsati trvalou památkou svým organisatorským nadáním, svým nabádavým příkladem pracovním i svou vzácně ušlechtilou povahou, usmiřující snadno protivy i protivníky. Nejvíce si ovšem asi uvědomily dosah odchodu Čádova spolky, jež vznikly buď na přímý jeho podnět nebo rozkvétaly jeho obětavou spoluprací.

A tím se z rukopisné pozůstalosti ukazuje jasně i jiná věc, jak u nás, kde dosud není dost ochotných i schopných pracovníků, aby vhodnou dělbou práce se každý mohl věnovati jen svému určitému povolání, většina našich veřejných pracovníků musí konati úkol několikový, který potom přirozeně pohlcuje mnoho životní energie, u člověka s nějakou skrytou vadou tělesnou až příliš mnoho, než aby organism mohl snést tuto námahu delší čas, jak nasvědčuje i náhlý a jinak nevysvětlitelný, i pro všechny, kdo jej znali, dosud bolestný odchod Čádův.

FRANK MUŽÍK (Praha):

K otázce čítanek.

Školní čítanky jsou několika typů. Míním jen čítací knihy, nikoli listovou čítanku, časopis, noviny, vlastivědný sborník a jiná díla periodická.

1. Pokud má být čítanka jen učebnicí mechanického čtení, je nutno články pro ni zvlášť sepisovat, aby hověly postupu.